

References

1. Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 26 mart tarixli fərmanı // Azərbaycan qəzeti. – 27 mart 1998.
2. Azərbaycan tarixi: 3 cildə, III cild. – Bakı : Az. SSR EA-nın Nəşriyyatı, 1968.
3. Allahverdiyev C. İrəvan ədəbi mühiti. – Bakı: Elm, 2010.
4. İsgəndərov A. Azərbaycanca türk-müsəlman soyqırımı probleminin tarixşünaslığı. – Bakı: Adıloğlu, 2006. – 396 s.
5. Kərimov İnciləb. Azərbaycan teatr tarixi. I cild. – Bakı : Elm, 2008.
6. Məmmədli Q. Azərbaycan teatrının sənəməsi. I hissə: 1850–1920. – Bakı : Azərənşər, 1975. – 583 s.
7. Məmmədov İ. İrəvan dəftəri III: teatr tariximizdən səhifələr: deportasiya, qaçqınlıq, mədəni soyqırımı tarixindən. – Bakı : Qismət, 2009. – 160 s.
8. Rəsim Əfəndi. Azərbaycan incəsənəti. – Bakı : Şərq-Qərb, 2007. – 160 səhifə+112 s.
9. Rzayev S., Yerevanlı Ə. Yunis Nuri. – İrəvan, 1980.
10. Rizaev S. Azerbajdzhanskij teatr v Armenii. – Bakı : Izdatel'stvo Azerbajdzhanskoe teatrskoe obshhestvo, 1963. – 109 s.
11. Rəhimli İ. İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı. – Bakı : El, 2007. – 324 s.

Керимов Б. О., *Институт Истории им. А. А. Бакиханова (Азербайджан, Баку)*, babek_kerimov@yahoo.com

Театральне життя ірєванського міста на початку ХХ столїття

Дослідження показують, що театральне мистецтво було важливою складовою літературного середовища міста Ірєвань. Великі азербайджанські театральні діячі Юніс Нурі, Мамедзаде Джаббар, Мустафа Раджабов зіграли важливу роль в якості національних акторів ісприяли зростанню популярності ірєванського театрального життя.

Ключові слова: Ірєвань, театр, Азербайджан, Нурі Юніс.

Керимов Б. О., *Институт Истории им. А. А. Бакиханова (Азербайджан, Баку)*, babek_kerimov@yahoo.com

Театральная жизнь ирєванского города в начале ХХ века

Исследования показывают, что театральное искусство было важной составляющей литературной среды города Ирєвань. Великие азербайджанские театральные деятели Юніс Нурі, Мамедзаде Джаббар, Мустафа Раджабов сыграли важную роль в качестве национальных актеров и способствовали росту популярности ирєванской театральной жизни.

Ключевые слова: Ирєвань, театр, Азербайджан, Нурі Юніс.

* * *

УДК 271.4(47)“1985–1989”

Бублик Т. Т.

асистент кафедри церковної історії,
Український католицький університет
(Україна, Львів), tarbublyk@gmail.com

Еволюція стосунків греко-католиків з радянською владою (1985–1991)

Розглядаються події, пов'язані з активізацією руху за відродження Української Греко-Католицької Церкви. Автор зосередив свою увагу на державно-церковних стосунках у час суспільно-політичних трансформацій в Радянському Союзі. Аналізуються взаємовідносини греко-католиків з органами партійної і державної влади в 1985–1989 роках. На цій основі робить висновок про еволюцію поглядів щодо легалізації під тиском внутрішніх і зовнішніх чинників: від повного заперечення до визнання. Також представляється зміст та обставини заяви Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР від 20 листопада 1989 року.

Ключові слова: греко-католики, радянська влада, легалізація, Заява Ради у справах релігій.

Історична доля українських греко-католиків в умовах радянської влади протягом останніх десятиліть стала об'єктом наукового зацікавлення багатьох дослідників в Україні та за її межами. На перших порах після демократичних змін у Центрально-Східній Європі та лібералізації суспільного й релігійного життя в СРСР основна увага науковців була зосереджена на

репресивній політиці сталінського режиму та насильницькій ліквідації Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Тепер домінуюче місце в дослідженнях починає займати період, пов'язаний з боротьбою греко-католиків за легалізацію та вихід із підпілля у 80-х – на поч. 90-х років ХХ ст. Особлива увага приділяється висвітленню питання державно-церковних стосунків, оскільки саме керівництво Радянського Союзу з програмою перебудови різних сфер суспільства зумовили зміни у релігійному житті країни. Серед дослідників, які зосереджуються на вивченні проблематики відродження УГКЦ, слід згадати вітчизняних та іноземних науковців: Б.Боцюрків [1], М.Бурдо [2], В.Єленський [3], Н.Кочан [4], В.Пашенко [5], Я.Стоцький [6] та ін.

Великий масив джерельного матеріалу щодо цієї проблематики і досі залишається неопрацьованим і навіть частково недоступним для дослідників. У цій статті нами використано та запроваджено до наукового обігу архівні документи з фонду Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР (фонд 4648) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), фонду ЦК Компартії України Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) та з обласних партійних архівів. Для забезпечення максимальної об'єктивності та повноти представлення й аналізу подій 1988–1989 рр. було використано усні інтерв'ю з очевидцями, що були проведені співпрацівниками і зберігаються тепер в архіві Інституту історії Церкви Українського католицького університету у Львові (АІЦ), а також опубліковані спогади свідків тих подій.

Внаслідок репресивного тиску радянських властей УГКЦ де-юре припинила своє існування. Згідно рішень неканонічного Львівського собору 8–10 березня 1946 року унія з Римом була ліквідована, а частина греко-католицького духовенства під примусом органів держбезпеки “возз'єдналася” з Руською Православною Церквою (РПЦ). Після смерті Й.Сталіна в 1953 р. внаслідок послаблення тоталітарного режиму більшість репресованих греко-католицьких священників отримали амністію і в 1954–1958 рр. почали повертатися у західні області України. Розпочався процес формування церковних структур в підпіллі (громади, монастирі, семінарії). Поряд з тим греко-католики вимагали визнання на офіційному рівні ліквідованої сталінським режимом Церкви. Демократичні зміни в контексті політики перебудови генерального секретаря ЦК КПРС Михайла Горбачова дозволили віруючим УГКЦ рішуче заявити про бажання покинути підпілля і стати легальною церковною структурою. Рух за легалізацію, очолюваний правозахисною організацією Комітет захисту Української Католицької Церкви, протягом 1987–1989 рр. набрав все більших обертів та міжнародного розголосу.

Представники радянського керівництва реагували однозначно негативно на активізацію греко-католиків за свої права. Так, голова Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР К.Харчев розглядав рух УГКЦ виключно як дії антирадянських сил, інспірованих агресивними колами на Заході, і прикриття “для політичної агентури” [7, с. 4; 8, с. 6–7]. Ставлення чиновників республіканської Ради щодо перспективи відновлення

правового статусу греко-католиків в Україні було теж негативним. Так М. Колесник 15 січня 1988 р. зазначив, що визнання “уніатської чи української католицької церкви” і реєстрація громад під такою назвою неможливі з кількох причин: по-перше, це не слід робити з історичної точки зору; по-друге, М. Колесник вважав, що в соціалістичному суспільстві не може бути легалізована організація, членство в якій забезпечується для осіб лише однієї національності; по-третє, сама ідея УГКЦ суперечила структурі католицизму у світі, в якому немає національних Церков [9, арк. 6–7].

Секретар Тернопільського обкому Компартії України В. Острожинський у доповідній записці від 28 липня 1988 р. заявив, що реєстрація УГКЦ приведе до розколу в українському суспільстві, боротьбу за приміщення між віруючими та “дестабілізації морально-політичної ситуації” [10, с. 6]. Поряд з політичними тезами чиновники згадували про “добровільне” возз’єднання УГКЦ з РПЦ, а тому держава не повинна мати жодного відношення до її відновлення [11, с. 6].

Із посиленням міжнародного тиску й активізацією домагань легалізації окремі представники державних органів влади почали допускати можливість визнання УГКЦ з умовою, що вона пропагуватиме ідеологію радянської влади та відмовиться від “римської орієнтації” [12, с. 2].

У доповідній “Про негативні наслідки ситуації, що склалася навколо УКЦ” керівник відділу зовнішніх зв’язків ЦК Компартії України А. Меркулов наголошував, що невизнання цієї Церкви все більше негативно впливає на імідж УРСР і СРСР, а затягування з тим питанням підриває авторитет радянського політикуму [13, арк. 12]. Навіть М. Горбачов кілька разів під час офіційних промов згадав про помилки у релігійній сфері, допущені комуністами, які необхідно виправити [13, арк. 2; 14, с. 3–4]. Очевидно, на Заході зустріли із захопленням реформаторські кроки М. Горбачова, але все частіше звучали голоси про подвійні стандарти: зміни стосуються лише частини радянських громадян, а ціла Церква перебуває і далі поза законом [13, арк. 3].

Незважаючи на зміни в державі, партійне керівництво УРСР залишалося на старих позиціях і виступало проти легалізації УГКЦ. Так секретар Тернопільського обкому партії В. Острожинський ствердив, що реєстрація УГКЦ приведе до “серйозного розколу”, спричинить “боротьбу за приміщення” та “дестабілізацію морально-політичної ситуації” [10, с. 6]. Керівники республіки зверталися до місцевих чиновників з вимогами подолати “уніатську проблему”, звинувачуючи їх в пасивності, слабкій організації та політичній підготовці, несвоєчасному реагуванні на екстремістські дії, у споглядальній позиції правоохоронних органів влади тощо [15, арк. 45–47]. Очевидно, що головною передумовою негативної позиції української влади до греко-католиків були непримиренні погляди першого секретаря ЦК Компартії України В. Щербицького. На його думку, відмова реєструвати УГКЦ – не якісь обмеження чи заборони для віруючих, а недопуск використовувати релігію в антисоціалістичних, націоналістичних цілях. В. Щербицький застерігав, що релігійний сепаратизм приведе до політичного [13, арк. 5].

Радянська влада, намагаючись протидіяти збереженню і поширенню греко-католицьких впливів, залучала до боротьби проти “уніатства” священнослужителів РПЦ [16, арк. 65]. Доброю нагодою для цього послужили відзначення 40-річчя “Львівського собору” (1986 р.) та 1000-ліття Хрещення Русі. Урочисте проведення чергової річниці “ліквідації унії”, на думку влади, мало переконати Захід в “остаточному вирішенні греко-католицького питання” [17, арк. 3]. Також підготовка та перебіг святкувань 1000-ліття Хрещення Русі в Україні отримали виразне “антиуніатське” спрямування [16, арк. 28]. Так, плануючи у 1987 р. підготовку до відзначення ювілею, Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР ставила завдання остаточно ліквідувати “залишки уніатства”, зокрема домашні монастирі в Тернопільській і Львівській областях [18, арк. 14].

Вже з 1988 р. віруючі легко отримували дозвіл на відкриття парафій, особливо в тих населених пунктах західного регіону України, в яких фіксувалися прояви активності греко-католицького підпілля [19, с. 7–8; 20, арк. 18]. Сприяння реєстрації православних громад в регіоні надавалося не лише місцевими органами влади, але, очевидно, ініціювалося та координувалося на вищому державному рівні. Так, В. Щербицький аргументував неможливість реєстрації греко-католицьких громад, тим, що на це не дасть своєї згоди православна ієрархія та духовенства. Він повідомив, що протягом 1988 – до середини 1989 рр. в Україні було зареєстровано 1300 парафій РПЦ, а тому легалізація греко-католиків неминуче призведе до конфлікту, а навіть до фізичного протистояння за культові споруди [13, арк. 6]. Очевидно, радянська влада з огляду на ріст невдоволення населення невдалими реформаторськими кроками принаймні прагнула задовольнити їх духовні потреби. Однак, уникаючи чітких рішень у питанні легалізації УГКЦ та надаючи протекцію РПЦ в західних областях України, свідомо готувала і провокувала конфлікти.

Натомість напруженість релігійної ситуації в Західній Україні змушувала поодиноких представників місцевої влади шукати практичних шляхів для конструктивного розв’язання наростаючих проблем. За свідченням Івана Геля, керівника Комітету захисту УКЦ, голова Львівського міськвиконкому Богдан Котик від початку 1989 року активно сприяв розвитку руху за легалізацію УГКЦ, надаючи конфіденційну інформацію про заходи влади проти його активістів [21, арк. 52–53]. Наприкінці серпня 1989 р. Б. Котик і перший секретар Львівського міськкому партії Віктор Волков пропонували створити спеціальну комісію у складі депутатів СРСР, УРСР, представників місцевих органів влади, істориків, юристів і теологів для вивчення проблеми легалізації УГКЦ. Згідно задуму львівських керівників, комісія мала б розробити рекомендації і вийти з пропозиціями в ЦК і Президію Верховної Ради [22, арк. 137].

Великою допомогою була підтримка з боку депутатів Верховної Ради СРСР від Львівщини Р. Братуня, І. Вакарчука та Ю. Сорочика. Зокрема, Ю. Сорочик, після маніфестації греко-католиків 17 вересня 1989 р., однозначно висловив свою підтримку греко-католикам і обіцяв на законодавчому рівні доби-

ватися дотримання прав віруючих на свободу віросповідання [23, с. 1].

Для керівництва СРСР невідповідність між задекларованою лібералізацією суспільного життя і триваючою дискримінацією частини громадян на релігійному ґрунті загрожувала втратою міжнародного авторитету та симпатій світової громадськості. Водночас швидке посилення руху за легалізацію УГКЦ з акцією голодування, несанкціонованими богослужіннями, масовими демонстраціями наочно демонструвало, що така легалізація може відбутися шляхом доконаних фактів, і влада не матиме на її перебіг жодного впливу.

Греко-католики не втрачали надії на офіційне визнання своєї Церкви, зокрема у зв'язку з тим, що 1 грудня 1989 р. мала відбутися зустріч Папи Івана Павла II з М.Горбачовим. Папа від самого початку свого понтифікату виступав на захист репресованої Церкви, а незадовго до візиту Горбачова – 5 жовтня 1989 р. – ще раз заявив, що “без легалізації української спільноти процес демократизації ніколи не буде повним” [24, с. 3].

На думку західних експертів, зустріч керівників СРСР і Ватикану розв'яже ключові для обох сторін проблеми. Папа однозначно підтримував греко-католиків, а генеральний секретар ЦК КПРС сподівався через втручання Апостольської столиці умиротворити віруючих, одну з невід'ємних частин демократично-національної опозиції українців [25, арк. 171].

Зокрема, архієпископ Володимир Стернюк у інтерв'ю американській газеті “New York Times” теж висловив особливі надії на зустріч у Ватикані, заявивши, що “ми можемо бути поставлені поза законом, однак ми маємо свої джерела і гадаємо, що є підстави сподіватися на краще. Ватикан має моральний авторитет у всьому світі, а Горбачов хоче мати підтримку цього великого морального авторитету”. У випадку затягування, на думку греко-католицького владики, греко-католики готові вже “самі взяти свою Церкву” [26, арк. 8].

У такій ситуації влада пішла на поступки. 20 листопада 1989 р. республіканська Рада у справах релігій у спеціальній заяві дозволила реєстрацію громад греко-католиків. Правда, документ ще більш як тиждень не публікували і лише напередодні зустрічі М.Горбачова з Іваном Павлом II він з'явився на сторінках місцевої преси [4, с. 46].

У Заяві говорилося про посилення руху за реєстрацію об'єднань греко-католиків у чотирьох західних областях України. Влада, враховуючи бажання вірних, звернула увагу на те, що “певні сили” намагаються використати їх у далеких від релігії цілях. Все це, а саме протизаконні й екстремістські дії, розпалювання конфронтації між вірними різних віросповідань, суперечить не лише “Конституції СРСР, законодавству про культу, міжнародним правовим актам, але й християнським настановам”. Згідно з Заявою, греко-католики отримували право засновувати й реєструвати релігійні громади, користуючись усіма правами, встановленими законом для релігійних об'єднань в УРСР. Влада, однак, вимагала від греко-католиків повернути культові споруди, захоплені віруючими, щоб уже після цього розглядати питання про передачу церковного майна. Питання реєстрації громад, говорилося в заяві, слід вирішувати відповідно до волевиявлення самих

віруючих. Також вносилися пропозиція проводити опитування населення з метою визначити його конфесійну приналежність. Від органів місцевої влади вимагалось дотримуватись закону й уважно розглядати клопотання віруючих [27, с. 1–2].

Очевидно, Заява стала важливим аспектом відродження УГКЦ, оскільки передбачалася можливість реєструвати греко-католицькі громади. Також головною метою документу від 20 листопада було зупинення релігійної кризи в західних областях України. Однак влада мала й певні приховані наміри. Офіційна реєстрація, яка для радянського керівництва в 1970–1980 рр. стала “засобом контролю” [28, с. 52–53], давала їй можливість контролювати дотепер позбавлених державної опіки греко-католиків [1, с. 164–165].

Також чиновники вперто ігнорували наявність ієрархічної структури УГКЦ і визнавали греко-католиків лише як “просту групу віруючих”, що виключно завдяки Заяві отримували право заснувати власні громади [29, с. 9]. Західні експерти вважали документ юридично недовірливим, бо ж тільки після ухвалення нового закону про свободу совісті можна було б говорити про легалізацію УГКЦ [30, с. 3; 31, с. 16]. Місцева влада в західному регіоні України розглядала заяву від 20 листопада як “перший крок до нормалізації життя церковної спільноти” [32, с. 33], хоча В.Волков визнавав, що її прийняли із запізненням на один рік [33, с. 30].

В середовищі греко-католиків Заяву сприйняли позитивно. Верховний архієпископ Мирослав Іван у заяві від 2 грудня 1989 р. підкреслив її важливість і закликав вірних швидше реєструвати громади, виразно при опитуванні визнаючи себе греко-католиками [34, с. 710]. На загал в середовищі діаспори вітали публікацію заяви Ради [35, арк. 6–7].

Комітет захисту прав УКЦ у заяві від 4 грудня 1989 р. досить негативно відреагував на зміст Заяви. На думку мирянських лідерів, влада не розглянула їхніх вимог: визнати незаконність рішень “Львівського собору” 1946 року; реабілітувати Церкву як інституцію, а не лише окремих осіб; повернути греко-католикам майно, яке належало їм до 1946 року. Вони поставили під сумнів щирість радянських чиновників у їх прагненні розв'язати проблему УГКЦ. Саме тривале зволікання призвело, на думку членів Комітету, до загострення релігійної ситуації, а це в свою чергу спричинило національні та соціальні заворушення [30, с. 3].

У цій ситуації навіть представники РПЦ були змушені визнати за греко-католиками право реєструвати громади і “молитись Богу так, як самі бажать”. Однак, з іншого боку, відродження “унії” в західному регіоні України, на думку архієпископа Кирила (Гундяєва), голови відділу зовнішніх церковних відносин Московської патріархії, цілковито суперечило б екуменічному духові II Ватиканського собору й означало б повернення до “середньовічних способів” досягнення єдності. Це, стверджував він, може завдати шкоди православно-католицькому діалогові та спричинити нові поділи в суспільстві [4, с. 47–48].

Юридично УГКЦ здобула остаточне визнання із затвердженням свого статуту 15 червня 1991 р. в Києві. Відтепер Церква отримала всі права релігійної організації, передбачені радянським законодавством,

хоч така легалізація й не означала її повної реабілітації [36, с. 1].

Таким чином, можна підсумувати, що ставлення органів державної влади на різних її щаблях до греко-католиків мало суперечливий характер і хиталося між цілковитим запереченням самого права на існування, зростаючим усвідомленням необхідності його визнання та прихованим сприянням легалізації.

З огляду на вказані вище внутрішні й зовнішні чинники радянська влада кінець кінцем була змушена визнати право УГКЦ на свободу віросповідання. Офіційний дозвіл був зумовлений все більшим наростанням руху за легалізацію і відповідно втратою можливості з боку чиновників ефективно протистояти подальшій забороні. Очевидно головним рушієм у справі легалізації став Папа Іван Павло II та активна протидія простих віруючих тоталітарній системі.

Можна ствердити, що державний дозвіл на реєстрацію греко-католицьких громад був виданий радше пост-фактум, і більше мотивувався зовнішньополітичною кон'юнктурою, зокрема візитом М.Горбачова до Риму, аніж прагненням влади піти назустріч законним вимогам ієрархії та вірних. Однак незначна по суті, але дуже важлива в законодавчому й моральному плані поступка Радянської держави послужила сигналом для виходу греко-католиків з підпілля і початку відновлення офіційної діяльності УГКЦ.

Список використаних джерел

1. Bociurkiw B. Ukrainiński Kościół katolicki w ZSSR za Gorbaczowa / B. Bociurkiw // Więź. – 1991. – № 11–12. – S. 150–171.
2. Bourdeaux M. Ukrainian imbroglio / M. Bourdeaux // Tablet. – 1990. – 12 May. – P. 579.
3. Єленський В. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні / В. Єленський. – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – 421 с.
4. Кочан Н. Брестская уния и Украинская Католическая Церковь в екуменической перспективе / Н. Кочан // Логос–Диалог Восток Запад. Религиозно-общественный екуменический журнал / [ред. кол. М. Смирнов, Г. Аввакумов и др.]. – Брюссель–Москва–Мюнхен, 1995. – № 50. – С. 26–57.
5. Пашенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів) / В. Пашенко. – Полтава, 2002. – 616 с.
6. Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988–1997 рр.) / Я. Стоцький. – Тернопіль, 1999. – 120 с.
7. Константин Харчев проти визнання УКЦ // Вісті з Риму. – 1988. – № 3. – С. 4.
8. Делегація УКЦ з представниками Ватикану в Москві // Українська Пресова Служба. – 1988. – № 7–8. – С. 6–7.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 400.
10. Ukrainian Catholic issue raised at Soviet Central Committee Conference // Keston News Service. – 1989. – № 331. – P. 6.
11. Короткі вісті // Вісті з Риму. – 1988. – № 12. – С. 6.
12. Дацько І. Папа Іван Павло II і Українська Католицька Церква / І. Дацько // Вісті з Риму. – 1988. – № 10. – С. 1–7.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2659.
14. Перестройка и свобода совести: преодолены ли стереотипы // Рабочая газета. – 1989. – 20 августа. – С. 3–4.
15. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 3330.
16. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – ФП–3. – Оп. 62. – Спр. 370.
17. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2980.
18. Державний архів Тернопільської області. – ФР.3241. – Оп. 2. – Спр. 125.
19. Українська Пресова Служба. – 1989. – № 2. – С. 7–8.
20. ДАЛО. – ФП–3. – Оп. 59. – Спр. 539.
21. Архів Інституту історії Церкви. – Ф. 1. – Оп. 1т. – Спр. 29.
22. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 442.
23. Андрєєва В. Львів, 17 вересня, неділя / В. Андрєєва // Ленінська молодь. – 1989. – 19 вересня. – С. 1.
24. Слово папи Івана Павла II виголошене до владик учасників VI Звичайного Синоду 5 жовтня 1989 року // Вісті з Риму. – 1989. – № 10. – С. 3.
25. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2555.
26. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 443.
27. Заява Ради в справах релігій при Раді міністрів УРСР // Українська Пресова Служба. – 1989. – № 12. – С. 1–2.
28. Маслова И.И. Совет по делам религий при совете министров СССР и Русская Православная Церковь (1965–1991 гг.) / И.И. Маслова // Отечественная история. – 2005. – № 6. – С. 52–53.
29. Колесник М. Вихід з тупика / М. Колесник // Людина і світ. – 1990. – № 1. – С. 9–10.
30. Заява Комітету захисту УКЦ від 4.12.1989 // Українська Пресова Служба. – 1989. – № 12. – С. 3.
31. The pope – Gorbachev summit // Keston News Service. – 1989. – № 340. – С. 16.
32. Інтерв'ю з уповноваженим Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР по Львівській області Ю.Ю. Решетилом // Людина і світ. – 1990. – № 2. – С. 33–35.
33. Інтерв'ю з першим секретарем Львівського міськкому партії В.О. Волковим // Людина і світ. – 1990. – № 2. – С. 29–31.
34. Заява Блаженнішого Мирослава Івана (Любачівського) від 2 грудня 1989 року // Визвольний шлях. – 1990. – № 6. – С. 710–711.
35. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 546.
36. Статут Української Греко-Католицької Церкви затверджений // Віра батьків. – 1991. – 23 червня. – С. 1.

References

1. Bociurkiw B. Ukrainiński Kościół katolicki w ZSSR za Gorbaczowa / B. Bociurkiw // Więź. – 1991. – № 11–12. – S. 150–171.
2. Bourdeaux M. Ukrainian imbroglio / M. Bourdeaux // Tablet. – 1990. – 12 May. – P. 579.
3. Jelens'kyj V. Religija pislja komunizmu. Religijno-sotsial'ni zminy v protsesi transformatsij tsentral'no- i shidnojevropejs'kyh suspil'stv: focus na Ukraini / V. Jelens'kyj. – Kyiv : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2002. – 421 s.
4. Kochan N. Brestkaja unija i Ukrainskaja Katolicheskaja Tserkov' v ekumenicheskoy perspektive / N. Kochan // Logos–Dialog Vostok Zapad. Religiozno-obshchestvennyj ekumenicheskij zhurnal / [red. kol. M. Smirnov, G. Avvakumov i dr.]. – Brjussel'–Moskva–Mjunhen, 1995. – № 50. – S. 26–57.
5. Paschenko V. Greko-katolyky v Ukraini (vid 40-h rokov XX stolittja do nashyh dniv) / V. Paschenko. – Poltava, 2002. – 616 s.
6. Stots'kyj Ja. Religijna sytuatsija v Ukraini: problem i tendentsii rozvytku (1988–1997 rr.) / Ja. Stots'kyj. – Ternopil', 1999. – 120 s.
7. Konstantyn Harchev proty vyznannja UKTS // Visti z Rymu. – 1988. – № 3. – S. 4.
8. Delegatsija UKTS z predstavnykamy Vatykanu v Moskvi // Ukrain's'ka Presova Sluzhba. – 1988. – № 7–8. – S. 6–7.
9. Tsentral'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy (dali – TSDAVO). – F. 4648. – Op. 7. – Spr. 400.
10. Ukrainian Catholic issue raised at Soviet Central Committee Conference // Keston News Service. – 1989. – № 331. – P. 6.
11. Korotki visti // Visti z Rymu. – 1988. – № 12. – S. 6.
12. Datsko I. Papa Ivan Pavlo II i Ukrain's'ka Katolyts'ka Tserkva / I. Datsko // Visti z Rymu. – 1988. – № 10. – S. 1–7.
13. Tsentral'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrainy (dali – TSDAGO Ukrainy). – F. 1. – Op. 32. – Spr. 2659.
14. Perestrojka i svoboda sovesti: preodoleny li stereotipy // Robochaja gazeta. – 1989. – 20 avgusta. – S. 3–4.
15. TSDAGO Ukrainy. – F. 1. – Op. 25. – Spr. 3330.
16. Derzhavnyj arhiv L'viv's'koi oblasti (dali – DALO). – FP–3. – Op. 62. – Spr. 370.
17. TSDAGO Ukrainy. – F. 1. – Op. 25. – Spr. 2980.
18. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koi oblasti. – FR.3241. – Op. 2. – Spr. 125.
19. Ukrain's'ka Presova Sluzhba. – 1989. – № 2. – S. 7–8.
20. DALO. – FP–3. – Op. 59. – Spr. 539.
21. Arhiv Instytutu istorii Tserkvy. – F. 1. – Op. 1t. – Spr. 29.
22. TSDAVO. – F. 4648. – Op. 7. – Spr. 442.
23. Andrijejeva V. L'viv, 17 veresnja, nedilja / V. Andrijejeva

// Lenin'ska molod'. – 1989. – 19 veresnja. – S. 1.

24. Slovo papy Ivana Pavla II vygoloshene do vlyadyk uchasnykiv VI Vychajnogo Synodu 5 zhovtnja 1989 roku // Visti z Rymu. – 1989. – № 10. – S. 3.

25. TSDAGO Ukrainy. – F. 1. – Op. 32. – Spr. 2555.

26. TSDAVO. – F. 4648. – Op. 7. – Spr. 443.

27. Zajava Rady v spravah religij pry Radi ministriv URSR // Ukrain'ska Presova Sluzhba. – 1989. – № 12. – S. 1–2.

28. Maslova I.I. Sovet po delam reliagaj pri Sovete ministrov SSSR I Russkaja Pravoslavnaja Tserkov' (1965–1991 gg.) / I.I. Maslova // Otechestvennaja istoria. – 2005. – № 6. – S. 52–53.

29. Kolesnyk M. Vyhid z tupyka / M.Kolesnyk // Ljudyna i svit. – 1990. – № 1. – S. 9–10.

30. Zajava Komitetu zahystu UKTS vid 4.12.1989 // Ukrain'ska Presova Sluzhba. – 1989. – № 12. – S. 3.

31. The pope – Gorbachev summit // Keston News Service. – 1989. – № 340. – S. 16.

32. Intervju z upovnovazhenym Rady u spravah relegij pry Radi ministriv URSR po L'vivs'kij oblasti Ju.Ju. Reshetylom // Ljudyna i svit. – 1990. – № 2. – S. 33–35.

33. Intervju z peršym sekretarem sekretarem L'vivs'kogo mis'komu partii V.O. Volkovym // Ljudyna i svit. – 1990. – № 2. – S. 29–31.

34. Zajava Blazhennishogo Myroslava Ivana (Ljubachivs'kogo) vid 2 grudnja 1989 roku // Vyzvol'nyj shljah. – 1990. – № 6. – S. 710–711.

35. TSDAVO. – F. 4648. – Op. 7. – Spr. 546.

36. Statut Ukrain'skoi Katolytskoi Tserkvy zatverdzhenyj // Vira bat'kiv. – 1991. – 23 chervnja. – S. 1.

Bublyk T. T., assistant professor of the Department of Church history, Ukrainian Catholic University (Ukraine, L'viv), tarbublyk@gmail.com

Evolution of Relations between Ukrainian Greek Catholics and Soviet Authorities (1985–1989)

The article discusses the activation of the movement for the legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church in 1985–1989. It focuses on the relations between the Soviet State and the Church amid social and political transformations in the late USSR. In particular, it traces the evolution of views on the issue of the UGCC legalization, under the influence of internal and external factors, from complete rejection to recognition of such a possibility. It also analyzes the context and the peculiar features of the momentous statement of the Council for religious affairs of the Ukrainian SSR of November 29, 1989.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), Soviet authorities, legalization, Council for religious affairs.

Бублык Т. Т., ассистент кафедры церковной истории, Украинский католический университет (Украина, Львов), tarbublyk@gmail.com

Эволюция отношений греко-католиков и советской власти (1985–1989)

Рассматриваются события, связанные с активизацией движения за возрождение Украинской Греко-Католической Церкви. Автор сосредоточил свое внимание на государственно-церковных отношениях во время общественно-политических трансформаций в Советском Союзе. Анализируются взаимоотношения греко-католиков с органами партийной и государственной власти в 1985–1989 годах. На этом основании делается вывод об эволюции взглядов касательно легализации под давлением внутренних и внешних факторов: от полного отрицания до признания. Также представляются содержание и особенности заявления Совета по делам религии при Совете Министров УССР от 20 ноября 1989 года.

Ключевые слова: греко-католики, советская власть, легализация, Заявление Совета по делам религий.

* * *

УДК 94(477)*94(437.1/2)

Корсак Р. В.
кандидат історичних наук, доцент
кафедри туристичної інфраструктури і сервісу,
Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), korsakr@inbox.ru

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ ВІДНОСИНИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕНСТ СПІВПРАЦІ (2000–2012 РР.)

Уперше в українській історіографії здійснено комплексний аналіз дослідження українсько-чеської торговельно-економічної співпраці в умовах розви-

тку трансформаційних процесів Центрально-Східної Європи (2000–2012 рр.). В дослідженні відано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо. Основа дослідження склали архівні матеріали, опубліковані документи та праці українських дослідників.

В умовах серйозних геополітичних змін у Європі, Чеська Республіка, залишається важливим політичним і економічним партнером України. У свою чергу, Чехія розглядає Україну як європейську країну, від якої залежить стабільність у Центрально-Східній Європі, підтримує прагнення України інтегруватися до європейських та євроатлантичних структур.

Автор дійшов висновку, що торговельно-економічній співпраці заважали внутрішні проблеми, що існували в Україні, а саме: 1) диктатура у внутрішній політиці, яка проявлялася у придушенні політичних опонентів; 2) соціальна нерівність, що стала перешкодою в досягненні внутрішньої злагодженості українського суспільства; 3) радянське минуле, яке істотно впливало на співробітництво з Чехією.

Ключові слова: Україна, Чехія, ЄС, НАТО, Вишеградська група, Ямбурзька угода, українсько-чеські торговельно-економічні відносини, політична співпраця.

Україна, будучи європейською державою, перебуває у складній системі зовнішньополітичних відносин. Кордони України спонукають до вироблення такої геополітичної стратегії, яка враховує політичний досвід та об'єктивні реалії сучасної доби. Торговельно-економічне співробітництво з Чеською Республікою та іншими країнами-членами “Вишеградської четвірки” є пріоритетним напрямом зовнішньої політики для України. Українсько-чеські торговельно-економічні відносини в умовах розвитку євроінтеграційних процесів в Україні та Чеській Республіці, їх становлення, розвиток і перспективи не є предметом широкого кола спеціальних наукових досліджень. Серед праць можна виділити дослідження С.Устича [10], О.Цуп [12], Л.Кіцили [9], П.Федурця [11], О.Гетьманчука [8], П.Черника [13], в яких розглядаються політичне співробітництво України і Чехії та деякі аспекти економічної співпраці. Тому в даній публікації уперше в українській історіографії робиться спроба дослідити українсько-чеську торговельно-економічну співпрацю за період 2000–2012 рр.

Українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво 2000–2012 рр. характеризувалося подальшим поглибленням і розвитком. З наближенням вступу до ЄС, чеська сторона значно активізувала діяльність щодо захисту національних виробників від конкурентного імпорту закордонної продукції. Так, якщо у період 1998–2000 рр. було проведено три антидемпінгових розслідування і лише по одному (імпорт цукру) були введені обмежувальні заходи, то у 2001–2002 рр. було розпочато десять обмежувальних розслідувань [1, с. 3–5; 2, с. 1–4; 3, с. 8–10]. Конкретні заходи, вжиті чеською стороною в напрямі захисту внутрішнього ринку від імпорту продукції, в більшій мірі торкалися товарів традиційного українського експорту – продукції хімічної та металургійної промисловості. Стосовно експорту нітрату амонію захисні заходи носили дискримінаційний характер по відношенню до країн-виробників зазначеної продукції. Внаслідок приєднання з 1 травня 2004 р. ЧР до єдиного митного простору ЄС змінився торговельний режим з Україною, умови доступу на ринки двох країн ставали нерівними і більш жорсткими для українських експортерів. Тарифні та кількісні обмеження ЄС розповсюджувалися на більш широкий перелік товарів, порівняно з тими, що були у ЧР до вступу. Відносно імпорту української продукції після вступу ЧР до ЄС почали діяти 8 антидемпінгових заходів, запроваджених Євросоюзом. Найбільший